

ИНТЕРАКТИВДҮҮ МЕТОД АРКЫЛУУ КӨРКӨМ ЧЫГАРМАЛАРДЫ ОКУТУУ

ОБУЧЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОМУ ПРОИЗВЕДЕНИЮ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДА

Аннотация: Илимий макалада интерактивдүү методду колдонуу аркылуу көркөм чыгармаларды окутуунун теориясы жана практикасы жөнүндө сөз козголот жана аталган методдун ыкмаларынын артыкчылыктары белгиленет. Интерактивдүү метод окуучунун аң-сезимине, туюмдарына, эрктик сапаттарына таасирин тийгизери, ошондой эле аларды илимий жана практикалык билимге, билгичтикке, көндүмгө тарбиялай тургандыгы белгиленет. Билим берүү системасында бир топтон бери колдонулуп келе жаткан, практикада сыноодон өткөн, өзүнүн турмушка жөндөмдүүлүгүн көп жагынан далилдеген популярдуу метод экендиги тастыкталат.

Аннотация: В этой статье рассматриваются теория и практика изучения художественных произведений с использованием интерактивного метода, а также определены приоритеты приемов данного метода. Подчеркивает, что интерактивный метод влияет на разум, чувствам, волевым качествам, а так же воспитывает к научному и практическому знанию, умению и навыкам. Подтверждается, что этот метод является популярным методом, который долгое время используется в системе образования, прошел практическое испытание, доказал свою способность с различных сторон.

Annotation: In this article considered the theory and practice of studying of works of art with use of an interactive method, and also defined the priorities of receptions of this method. Emphasizes that the interactive method affects the mind, emotions, and volitional qualities, and also brings up to scientific and practical knowledge, ability and skills. Confirmed that this method is a popular method which long time used in the education system, passed practical test, proved the ability from various parties.

Түйүндүү түшүнүктөр: инновациялык технология, окутуунун интерактивдүү методдору, ыкмалары, методология, талкуу, акыл чабуулу, топтук оюндар, моделдөө, тегерек стол, форум, симпозиум, соттук жыйын ж.б.

Ключевые слова: инновационная технология, интерактивные методы обучения, приемы, методология, обсуждение, мозговой штурм, групповые игры, моделирование, круглый стол, форум, симпозиум, судебное заседание и т.д.

Key words: innovation technology, interactive teaching methods, techniques, methodology, discussion, brainstorming, group games, modeling, round tables, forums, symposium etc.

Окутуу практикасында инновациялык методдорду колдонуу актуалдуу болууда. Мындай традициялык эмес жаңыча технологиялардын бири – интерактивдүү метод болуп эсептелет.

Бул метод өнүккөн өлкөлөрдүн билим берүү системасында бир топтон бери колдонулуп келе жаткан, практикада сыноодон өткөн, өзүнүн турмушка жөндөмдүүлүгүн көп жагынан далилдеген популярдуу метод болуп саналат.

«Окутуунун интерактивдүү методдору» жана «интерактивдүү окутуу» терминдери бизге англис тилинен кирди (*interactive: inter - арасында, ортосунда; active act сөзүнөн – аракет кылуу, аракет*). Интерактивдүү метод сөз айкашын окуучулар бири-бирине өз ара таасир берүүгө мүмкүнчүлүк берген методдор катары которууга болот, интерактивдүү окутуу термини - өз ара аракет этүүгө негизделип түзүлгөн окутуу. Бул интерактивдүү методдордун маңызы: окутуу бардык окуучуга, анын ичинде мугалимге да, өз ара аракет этүү жолу менен жүргүзүлөт. Образдуу айтканда, селкинчекти биргелешип тебүү.

Интерактивдүү окутуу бир нече методологиялык артыкчылыктарга ээ. Ал баарынан мурда, катышуучулардын бири-бири менен жана мугалим менен активдүү эмоционалдык баарлашуусуна, пикирлешүүсүнө негизделген.

Интерактивдүү метод – билим берүүдө жаңы сөз эмес, азыр аны менен окуучулар, мугалимдердин көпчүлүгү жакшы тааныш болуп калды, бирок алар жетиштүү деңгээлде пайдаланылбай жатат.

Кээде, бул методду ашыкча кооздук катары кабыл алган жагдайлар да жок эмес. Көбүнчө алар практикалык, семинардык, лабораториялык сабактарда, тажрыйбалык (инновациялык) программаларда жана курстарда колдонууга орун берилет.

Интерактивдүү окутуу методун пайдалануу аркылуу жаштарды жарандык жоопкерчиликке жана сабырдуулукка (толеранттуулук) тарбиялоо проблемаларын өнүктүрүү боюнча төмөнкү принциптерде негиздөө зарыл:

- Окуучулардын көркөм адабият боюнча алган билимин, билгичтигин жана көндүмүн, ошондой эле, алардын турмуштук тажрыйбалары аркылуу белгилүү бир көз караштарга ээ экендигин эске

алуу. Ушуларга таянып, алар менен биргелешип жаңы идеяларды издөө жана өз пикирибизди таңуулабастан туруп, алардын оюн эске алуу аркылуу көркөм чыгармаларга талдоо жүргүзүү.

- Окуучулардын талкууга катышуусун жана өз ара аракеттенүүсүн колдоо.

Ар бирибизге, мугалимге, окуучуга – көркөм адабият, анын ичинде прозалык чыгармалар боюнча үйрөнүүчү жана үйрөтүүчү поэтикалык көп нерселер бар. Топтук иштер прозалык чыгармаларды терең өздөштүрүүгө окуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө гана жардам бербестен, бул бизге жаңы идеяларды жаратууга, табууга булак болот, ар бир окуучунун инсандык өнүгүүсүнө түрткү берет.

Ошентип, окуучулар ар бир өтүлгөн прозалык чыгарманы көркөм – образдуу элестете алышат, өтүлгөн материал канчалык ийгиликтүү акылга жана жүрөккө отурганын, максатына жеткендигин аныкташат жана окуучулар сабырдуу жана мажбурлабаган жүрүш-туруш көндүмдөрүн турмушта колдоно алышат.

Жогоруда аталгандардан улам, интерактивдүү методду колдонуунун негизги шарттары төмөнкүлөрдөн турат:

- Максатты так жана айкын коюу. Мугалим окуучулар топтук оюндун же иштин эрежелерин, маанисин түшүнгөндүгүнө жана аларды кабыл алып, топто иштөөгө даяр экендиктерине ынаышы зарыл;

- Мугалим окуучулар жамаатынын өзгөчөлүгүн жана биргелешип иштөөгө даярдыгы канчалык даражада экендигин эске алуусу керек;

- Белгилүү окутуу методунун ыкмаларынын максаттары жана милдеттери маанилүү роль ойноорун эске алуусу оң;

- Мугалим кадам сайын тигил окутуу методунун ыкмаларын ишке ашыруунун негизги баскычтарын көз алдына келтирип, анын натыйжаларын алдын ала билиши жөндүү.

Окутуунун интерактивдүү методунун артыкчылыктарына токтоло кетели.

Тажрыйба көрсөткөндөй, интерактивдүү метод окуучунун аң - сезимине, туюмдарына, эрктик сапаттарына таасирин тийгизет, ошондой эле аларды илимий жана практикалык билимге, билгичтикке, көндүмгө тарбиялайт.

Илимий билимдерди өздөштүрүүнүн деңгээлин жана пайызын жогорулатат. 80-жылдары Улуттук тренинг борбору өткөргөн изилдөөнүн жыйынтыктары (АКШ, Мериленд штаты), «Окутуунун пирамидасы» деп аталган таблицада көрсөтүлгөн. Ошентип, натыйжалуу лекция, анда орточо өздөштүрүү болгону 10% түзөт. Ушул эле учурда натыйжалуу «тез арада колдонулуучу окутууда», б.а. «окутуунун ордундагы практикада» өздөштүрүү - 90% камсыз кылган. Кеп бир

эле учурда билим алууга мүмкүнчүлүк берген, көндүмдөргө ээ болууга жана ошол эле жерде тажрыйбалап, мисалы, чакан топтордо иштөө (мындан ары бул методду толугураак карап чыгабыз) методдордун майнабы жөнүндө болуп жатат. Ушул гана метод бир учурда өзүндө пирамида сунуш кылган 5% деңгээлди кошо айкалыштырып алып жүрөт (окуу, көрсөтүү, топтук талкуу, башкалардын аракети аркылуу тажрыйба жана тез арада колдонулуучу окутуу). Биз көрүп тургандай, бул метод талдоого, түшүнүүгө, синтездөөгө жана практикалык көндүмдөрдү белгилүү академиялык убакытта алууга мүмкүндүк түзөт.

Интерактивдүү методдун системасында “моделдөө” түшүнүгү бар. Ал эмнени түшүндүрөт? Мугалимдин окуучулар менен сүйлөшүүсү, кеп маданияты, үнүнүн тону, конфликттик кырдаалда өзүн кандай кармоо ж.б. тарбия берүүчү атмосфераны жаратат. Анда окуучулардын өзүнүн адам экендигин сезүү, компетенттүү болуу, маанилүү чечимдерди кабыл алуу туюмдары өнүгөт. Мугалим окуучулар үчүн ролдук модел болот, ошондуктан практикада алардан талап кылган нерселерди мугалим өзү аткарып көрүшү кажет.

Интерактивдүү окутуу методунун ыкмалары

Акыл чабуулу негизинен талкуулоонун эркин формасы болуп эсептелет. Анын негизги максаты – анализдебей жана талкуулабай туруп ойлорду чогултууну камсыз кылуу.

Мисалы, көйгөй айтылат жана андан кийин негизги суроо берилет: «Төмөнкү кырдаалдарда сен кандай аракет кылмаксың...?». Андан кийин топ өз ойлорун сунуш кылышат.

Акыл чабуулун өткөрүүнүн эрежелери:

Класстагы атмосфера жагымдуу болушу зарыл. Бардык ойлорду, сунуштарды сындабастан кабыл алуу.

Ар бир сунуш кылынган ой колдоого алынат. Ойлор кандай болгонуна карабай: эң жөнөкөй ойлор да, көйгөйдү чечүүгө, жаңы чыгармачылык жолго секирик жасоого түрткү болушу мүмкүн.

Акыл чабуулуна катышуучулардын тең укуктуулугу сакталат. Ар бир катышуучу анын үнү угуларын жана караларын билиши керек. Бул активдүүлүктү ойготот.

Ассоциациялар жана чыгармачыл элестөө эркин болушу кажет. Акыл чабуулунда кайсы бир нерселерди чектөөгө тыюу салынат. Ойлор негизделбестен эле айтылышы мүмкүн.

Сабакта чыгармачыл атмосфера болушу талап кылынат. Окуучулардын арасында демократиялык жана достук мамиле камсыз болушу шарт.

Бардык айтылган ойлор сөзсүз жазылышы жана белгиленеши зарыл. Сунуштарды доскада же флипчартта ойдун автору кандай айтса, ошондой

кылып жазуу кажет. Ойлорду жазуучу «оюңузду тактап айтыңыз» дегенге мүмкүн эмес, анткени ал чыгармачылык процессти үзгүлтүккө учуратат, «идея жаратуучунун» ой жүгүртүүсүн бөлүп жана али кабыл алына элек сүйлөмдү угуп жаткандардын жагымсыз дооматтарын жаратат.

Бул методду чакан топтордо (5-6 окуучудан турган), көп сандагы (15-20 окуучу) катышкан топтордо колдонууга болот.

Акыл чабуулунун натыйжасында ойлордун варианттары келип чыгат, аларды сындап талдоого, кайталоолорду кыскартууга, маанилүүлүк деңгээлине жараша ранжирлөөгө болот.

Ушундай жол менен топ тапшырманын тигил же бул бөлүгүнүн артыкчылыктары тууралуу элес алып, ишти пландоого болот.

Акыл чабуулунун акыркы натыйжалары көйгөйдү чечүүгө чыгармачылык менен иштелген бардык топтордун жамааттык иши болушу зарыл.

Топтун ар бир мүчөсү талкууга өз салымын кошот, жалпысынан топ иштин мыкты сапаты жана ийгиликтүү аякташына кызыкдар болушу зарыл.

Топтун ар бир мүчөсү талкууга өз салымын кошот, жалпысынан топ иштин мыкты сапаты жана ийгиликтүү аякташына кызыкдар болушу зарыл.

Бул методду колдонууда төмөндөгүдөй тааалдыктар кездешет:

- Топтун мүчөлөрүнүн пассивдүүлүгү же катышпагандыгы;

- Топтун бир же эки мүчөсүнүн басым кылышы;

- Убакытты туура пайдаланбагандык;

- Топтун 1/3 бөлүгү талкуулап жаткан теманы өздөштүрбөсө, бул методду пайдалануунун кажети жок;

- Топто талкуу жүргүзүү тажрыйбасы болбосо, убакыт үнөмдөлбөй калуусу мүмкүн (бул топ ичинде гана талкуу болуп калышы мүмкүн);

- Көйгөй жараткан окуучулардын санынын көбөйүшү. Эгер мугалим бул топ менен жакшы тааныш болсо, анда ал кырдаалды алдын ала биле алат жана мындай окуучуларга карата негативдүү аракетти токтотуп кала алат.

Көйгөйлөрдү жоюунун төмөнкүдөй жолдору бар:

- Пассивдүү окуучуларга кайрылуу, дайыма аларды суроо;

- Басым кылбаш үчүн «көтөрүлгөн кол» эрежесин колдонуу; же басымдуулук жасаган окуучуларды «эксперттердин» тобуна топтоо жана алар бардыгынын жоопторун угуп, акырында өз ойлорун айтууга тапшырма берүү жана өз сунуштарын киргизүү;

- Таймкиперди бекитүү (убакытты карап туруучу адамды) же өзү процессти башкаруу;

- Мугалимде курстун программасы болгондуктан, ар бир сабакта окуучу кийинки сабакка тапшырма алышы зарыл. Баалоонун системасын колдонуу; адегенде план боюнча гана иштегиле (минутага чейин), акырындап, убакытты туура пайдаланууга үйрөнүү.

Жогоруда айтылгандай, активдүү окуучуларды эксперт кылып дайындоого болот, көбүрөөк тапшырма берип; белгилүү бир убакытка чейин «добуш берүү укугунан ажыратуу» санкциясын колдонууга болот, бирок бул сабактын башында сүйлөшүлгөн болушу керек.

- Мугалим дайыма «талкууга бардыгыбыз катышабыз!» деген эрежени улам эскертип туруу зарыл.

Интерактивдүү методдун ыкмаларынын активдүүсү талкуу болуп саналат. Талкуу (*лат. Discusso – изилдөө, карап чыгуу, талдоо*) - бул топтун максаттуу багытталган идеялары, ой жүгүртүүлөрү, пикирлери. Максаты – ар түрдүү көз караштарды тактоо жана салыштыруу, издөө, көйгөйдү, талаш маселени туура чечилишин табуу. Сабактагы талкуу – бул окуу максаттарына жетүү үчүн, ар түрдүү көз караштардын кагылышы, талашы. Окуу талкуусу окутуунун жолу катары окуучулардын өз ара аракеттери, алар өз ойлорун айтууга, угууга, ошондой эле вербалдуу эмес каражаттарды пайдалануу аркылуу жүрөт. Пикир алмашуулар иш жүргүзүүнүн белгилүү эрежелерине ылайык, сабакка катышуучулардын пикир алмашуусу менен ишке ашат. Массалык талкууда бардык мүчөлөрү, алып баруучудан тышкары, тең укукта болушат. Анда өзгөчө баяндамачы болбойт, бардыгы угуучу катары отурушат. Атайын маселе белгилүү тартипте талкууланат, адатта каттуу тартип регламентте жана атайын тандалган төраганын көзөмөлүндө талкууланат.

Талкуунун жүрүшүндө көйгөйлөр ар тараптуу каралат жана изилдөө жүргүзүлөт.

Талкуунун төмөнкүдөй түрлөрү бар:

1. Тегерек стол – окуучулардын чакан топтору тең укукта катышкан ангемелешүү жүрөт, алар бири-бири менен пикир алмашат.

2. Тастыктоочулардын (эксперттердин) жыйыны – алдын ала дайындалган төрагасы менен 4-6 адам катышышат. Адегенде көтөрүлө турган көйгөй топтун катышуучулары тарабынан талкууланат, андан кийин өз позицияларын класста айтып беришет. Мында бардык катышуучулар кабарлары менен чыгып сүйлөшөт, бирок ал узак кепке айланбашы керек.

3. Форум - тастыктоочулардын жыйналышына окшош талкуу, анда бардык топ класс менен пикир алмашат.

4. Симпозиум – мурунку талкууларга караганда салыштырма формалдашкан талкуу, анда катышуучулар өз пикирлерин билдирген маалыматтары менен чыгып сүйлөшөт, андан кийин класстын суроолоруна жооп беришет.

5. Соттук жыйын – териштирүүнү туураган соттук жыйын (ишти угуу).

Мугалим талкуунун алып баруучусунун ролунун маанилүүлүгүн баса белгилөө менен катышууга тең салмактуулук жаратууга жана колдоого аракет кылат.

Эреже катары, катышуучулар талкууга бирдей катышышпайт. Топтук талкуу тынч класста уккан эк-үч кишинин пикир алмашуусуна айланбашы зарыл. Мугалим талкууга мүмкүн болушунча көбүрөөк катышуучуну маселеге пикирин суроо менен тартуусу зарыл. Чыгып сүйлөгөн окуучунун пикирин колдооруна кызыкса болот. Бир катышуучунун басымына карата мугалим ага башкалардын көз караштарын угуусун өтүнсө болот. Класста көп окуучунун катышкандыгына байланыштуу (20 дан ашык окуучу) бардыгын тең талкууга катыштырууга умтулуу зарыл эмес.

Талкуунун багытын кармап туруу. Мугалим талкуунун жүрүшүнө көз салып турушу зарыл, анткени катышуучулар темадан четтеп, башка маселелерди талкуулоого өтүп кетпеши абзел. Талкууга багыттоочу суроолор жана окуучулар кабыл алган талкуу эрежелери, бул маселени чечүүгө жардам берет. Эске алуучу жагдай, мугалим бардык классты бирдей кылууга далалат кылбашы керек. Талкууланып жаткан маселелер боюнча ар түрдүү позициялар жана жолдорду белгилеп туруу маанилүү. Бул окуучунун мындан аркы жашоосунда кереги тиет, анда бир түрдүү баалоо жана пикир болбойт.

Катышуучуну жана топту айтылган нерсенин мазмунун баалоого айтылган маңызын кайталоо – жакшы жолдордун бири. Бул кайталоо объективдүү болушу зарыл, кандайдыр бир баа берүүдөн алыс болуңуз. Антпесе катышуучу же топ өз ойлору менен анча көңүлдөнбөй бөлүшөт же мугалим эмне уккусу келгенин “жоромолдоого” аракет кылат.

Айтылган мазмун мугалимге толук түшүнүктүү болбосо, кошумча суроо берүү пайдалуу. Суроолор ачык болушу абзел (бир түрдүү оң же терс жооп айтылуучу суроо болбошу керек).

Адабияттар:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М.: Педагогика, 1982. – 281 с.
2. Байгазиев С. Окутуунун интерактивдик методу. – Б.: Эркин-Тоо, 2004. – 276.
3. Бекбоев И. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. – Б.: Педагогика, 2003. – 130 б.
4. Ланин Б.А. Методика преподавания литературы. – М.: ЭКСМО, 2007. – 51 с.
5. Мамбеткунов Э., Сияев Т. Педагогиканын негиздери. – Б.: Айат, 2008. – 304 б.
6. Общая педагогика / Под ред. В.А. Слассенина. – М.: Владос, 2002. – 230 с.
7. Педагогика / Под ред. Крившенко Л.П. – М.: Проспект, 2009. – 429 с.
8. Педагогический словарь / Под ред. В.И. Загвязинского, А.Ф. Закировой. – М.: Академия, 2008. – 352 с.
9. Слассенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – М.: Изд. центр Академия, 2002. – 566 с.